

„ODPOWIEDZIALNI NAUCZYCIELE” - III Międzynarodowa Konferencja „Jakość edukacji czy/i jakość ewaluacji”

Kto to jest dobry nauczyciel? Jaka jest jego rola w procesie uczenia się uczniów? Na czym polega odpowiedzialność nauczyciela? Jak rozwijać to poczucie odpowiedzialności? Na te i wiele innych pytań szukano odpowiedzi w trakcie III Międzynarodowej Konferencji „Jakość edukacji czy/i jakość ewaluacji”, która w tym roku przebiegała pod hasłem „Odpowiedzialni nauczyciele”. Jej organizatorami byli: Ośrodek Rozwoju Edukacji, Era Ewaluacji i Uniwersytet Jagielloński, wspólnie realizujący projekt „Program wzmocnienia efektywności systemu nadzoru pedagogicznego i oceny jakości pracy szkoły. Etap III”. W dniach 23-26 marca w Krakowie na licznych wykładach i sesjach eksperckich spotkało się ponad 400 osób z całej Polski (nauczyciele, dyrektorzy szkół, wizytatorzy, przedstawiciele samorządów i instytucji oświatowych). Wśród prelegentów, oprócz rodzimych ekspertów, znaleźli się przedstawiciele m.in. USA, Wielkiej Brytanii, Rosji, Niemiec, Belgii, Hiszpanii. Konferencję otworzyła wiceminister edukacji Joanna Berdżik, która odniosła się do idei tegorocznego, spotkania, mówiąc: *„Chcielibyśmy dać wszystkim polskim uczniom szansę, aby stali się pełnymi zadowolonymi, odnoszącymi sukcesy dorosłymi ludźmi. W edukacji są mechanizmy, dzięki którym można osiągnąć ten cel. Jednym z nich jest właśnie rozliczanie z odpowiedzialności”*.

W czasie 36 sesji poruszano wiele istotnych tematów, dotyczących m.in.:

- wpływu globalizacji na systemy edukacji na szczeblu polityki lokalnej, regionalnej, krajowej i międzynarodowej,
- profesjonalizacji pracy nauczyciela i strategii dobrego nauczania,
- wykorzystywania nowych technologii w szkole,
- wspierania przez dyrektora szkoły samodzielnego i odpowiedzialnego działania nauczycieli,
- indywidualizacji metod pracy z uczniami,
- tworzenia kultury szkoły w celu kształtowania liderów,
- odpowiedzialności dyrektora szkoły za ewaluację wewnętrzną,
- nauczania kooperatywnego,
- odpowiedzialności zawodowej nauczycieli w kontekście efektywności uczenia się uczniów.

Uczestniczyłam w kilku sesjach, jednak za szczególnie interesujące uznałam dwie, których treść krótko przedstawię. Pierwsza z nich była poświęcona **„Indywidualizacji metod pracy z uczniami w celu spełniania potrzeb edukacyjnych wszystkich uczniów”**. Prowadził ją dr William Morrison z Bowling Green State University. Wybrałam tę sesję, ponieważ prowadząc badania ewaluacyjne w wielu różnych szkołach i placówkach, czasami spotykam się z niewłaściwym rozumieniem pojęcia indywidualizacji nauczania, a także z problemami zastosowania jej w praktyce, zwłaszcza w klasie liczącej wielu uczniów. Obecnie, zarówno w USA jak i w Polsce, obserwuje się trend do rezygnacji ze szkolnictwa specjalnego i włączania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych do klas w zwykłych szkołach (klasy integracyjne). W związku z tym pojawia się problem, jak włączać tych uczniów w system, jak zorganizować nauczanie w takich klasach. Inną kwestią jest również duże zróżnicowanie uczniów w jednym zespole klasowym, jeśli chodzi ich zdolności do nauki i chęci uczenia się. Pamiętajmy także, że uczniowie bardzo zdolni również wymagają innego podejścia. Nauczyciele potrzebują więc modelu nauczania dostosowanego do zróżnicowanych potrzeb uczniów

w XXI wieku. Jednym z nich jest indywidualizacja metod pracy. Dr Morrison przytoczył definicję indywidualizacji za T. Hall: to podejście do nauczania i uczenia się z uwzględnieniem różnych możliwości uczniów w ramach tej samej klasy. Celem jest maksymalizacja rozwoju i indywidualnych osiągnięć każdego z nich, z uwzględnieniem jego możliwości, bez oczekiwania, że to uczeń ma dostosować się do programu nauczania.

Indywidualizacja nie polega na tym, że będziemy uczyć wszystkich w jednakowy sposób lub będziemy „uśredniać” nauczanie do poziomu reprezentowanego przez większość dzieci. Indywidualizacja metod nauczania opiera się na założeniu, że skoro zainteresowania, style uczenia się, możliwości i wcześniejsze doświadczenia poszczególnych uczniów mają wpływ na ich wyniki w nauce, to należy stosować odpowiednio zróżnicowane strategie nauczania, materiały edukacyjne i tempo nauki. Punktem wyjścia do zastosowania indywidualizacji metod nauczania jest rozpoznanie:

- gotowości ucznia (kompetencje ucznia lub możliwości przyswajania nowego materiału),
- jego zainteresowań (wynikających z wewnętrznej motywacji)
- profilu uczenia się (indywidualnych preferencji i stylu uczenia się)

W oparciu o znajomość tych danych możemy różnicować co najmniej trzy elementy lekcji:

- treść - wiedza, jaką uczeń ma zdobyć lub sposób, w jaki ma uzyskać wymagane informacje,
- proces - zadania, które wykonuje uczeń, aby zrozumieć przekazywaną treść,
- wyniki - powtarzanie, stosowanie i poszerzanie wiedzy zdobytej na lekcji.

Na czym polega różnicowanie w tych trzech elementach lekcji, a co nim nie jest? Dr Morrison podał przykłady działań, które nie są indywidualizacją nauczania. **Różnicowanie nie polega** na:

- Zadawaniu zdolniejszym uczniom większej ilości pracy na tym samym poziomie.
- Wymaganiu od uczniów, którzy przyswoili dany materiał, aby uczyli tych, którzy mają z tym problemy.
- Dawaniu wszystkim uczniom tych samych zadań przez większość czasu.
- Tworzeniu „grup samopomocy”, które nie budują indywidualnej odpowiedzialności uczniów lub nie koncentrują się na treściach nowych dla wszystkich uczniów.
- Skupianiu się na słabych stronach uczniów i ignorowaniu ich mocnych stron.
- Indywidualizacji pracy wyłącznie na podstawie różnic w odpowiedziach uczniów na te same polecenia.

Różnicowanie polega na:

- Zadawaniu różnych poleceń, dostosowanych do poziomu poszczególnych uczniów, w ramach tej samej jednostki lekcyjnej.
- Pozwalaniu uczniom na wybieranie, z pomocą nauczyciela, sposobów uczenia się i prezentacji zdobytej wiedzy.
- Pozwalaniu uczniom na pomijanie tematów, w których już mają wiedzę i zapoznawanie się we własnym tempie z nowym materiałem.
- Takim opracowywaniu zadań lekcyjnych, aby wymagały one dużego poziomu krytycznego myślenia, ale dopuszczały różnego rodzaju odpowiedzi.
- Stawianiu wszystkim uczniom wysokich wymagań dostosowanych do ich indywidualnych możliwości.

- Tworzeniu kółek zainteresowań, w ramach których uczniowie mogą wykonywać polecenia dostosowane do indywidualnych sposobów uczenia się, możliwości i zainteresowań.
- Umożliwianiu uczniom poszerzania wiedzy w dziedzinach, które ich interesują.

Prelegent przedstawił także przykładowe metody nauczania wspierające uczniów z trudnościami w czytaniu, np. korzystanie z materiałów do czytania na różnym poziomie trudności, nagrywanie materiałów do czytania, sporządzanie list z trudnymi wyrazami lub trudną pisownią stosownie do wiedzy poszczególnych uczniów, przedstawianie treści za pomocą technik audiowizualnych, pomoc w uczeniu się czytania na głos, stosowanie metod słuchowych, np. audiobooków (często uczniowie nie mają problemu ze zrozumieniem tylko z czytaniem).

Nie ma sprzeczności pomiędzy programem nauczania a indywidualizacją metod nauczania. Program nauczania obejmuje treści, które uczniowie mają przyswoić, czyli **czego** uczyć, zaś różnicowanie (indywidualizacja) wskazuje, **jak** uczyć. Innymi słowy, indywidualizacja metod nauczania pokazuje, jak przekazywać tę samą wiedzę różnym uczniom, stosując zróżnicowane metody nauczania. (Tomlinson, 2000).

„Niewidoczna konieczność: tworzenie kultury szkoły w celu kształtowania liderów” to temat kolejnej sesji, której treść warto przybliżyć. Była ona poświęcona studium przypadku i przedstawiała chicagowską szkołę Polaris Charter Academy, na przykładzie której prześledziliśmy powiązania pomiędzy kształtowaniem silnej pozytywnej kultury szkolnej a przygotowywaniem uczniów i nauczycieli do pełnienia ról liderów w ich środowiskach szkolnych i pozaszkolnych. Sesję tę prowadzili wspólnie Michelle Navarre, dyrektor szkoły Polaris, i Roel Vivit, wicedyrektor. Polaris Charter Academy została założona w 2007 roku jako szkoła ośmioklasowa. Podstawą nauczania jest przekonanie, że dzieci najlepiej uczą się poprzez działanie, dlatego nauka w tej szkole odbywa się głównie poza jej murami w oparciu o nauczanie ekspedycyjne. Misją Polaris jest kształcenie zmotywowanych, twórczych i myślących krytycznie uczniów, którzy po jej opuszczeniu będą potrafili zdobywać wiedzę przez całe życie oraz będą ludźmi o dużym poczuciu odpowiedzialności osobistej i obywatelskiej. Właściwie można by powiedzieć, że misja tej szkoły niewiele się różni od misji wielu polskich szkół, bo czyż nie zakładają one dążenie w swej pracy do osiągnięcia tych samych celów? Ciekawe są natomiast sposoby realizacji tej misji w Polaris Charter Academy, które opierają się o pięć praktyk:

1. Program nauczania.
2. Nauczanie.
3. Ocenianie.
4. Kultura i charakter.
5. Przywództwo.

Program nauczania opracowują nauczyciele. Jest on dostosowany do obowiązujących norm i odpowiada na rzeczywiste potrzeby i problemy uczniów, dlatego też jego treści oraz wymagane umiejętności spotykają się z żywym zainteresowaniem dzieci. W szkole nie ma podręczników. Program realizowany jest głównie poprzez nauczanie ekspedycyjne, tj. poza murami szkoły. Są to zajęcia w terenie, studia przypadków, projekty, prace pod okiem specjalistów. W zależności od ekspedycji różne przedmioty są w niej zintegrowane. Kładzie się nacisk na szczegółowość (studia przypadków), a nie na czas. Każda ekspedycja zawiera 2-3 studia przypadków i może trwać od 10 tygodni do połowy roku szkolnego. Nauczyciele nie zawsze są ekspertami, korzystają z pomocy

specjalistów, uczą się razem z dziećmi. Poprzez kontakt ze specjalistami uczniowie poznają wiele zawodów, co pomaga im zastanowić się nad tym, kim chcieliby być w przyszłości. Efekt pracy badawczej przedstawiany jest odbiorcom także spoza danej klasy. Mieliśmy okazję obejrzeć wyniki wyprawy ekspedycyjnej pod nazwą „Uratujmy piękne pszczoły”, w ramach której uczniowie klasy pierwszej i drugiej opracowywali dwa studia przypadków:

1. Jaka pszczoła? - obejmujący następujące treści: anatomia i rodzaje pszczół, cykl życia pszczoły – porównanie z cyklem życia innych owadów i organizmów żywych, zapylenie roślin
2. Pszczelarze – na czym polega ich praca.

Pytania wiodące tej ekspedycji koncentrowały się na ważności pszczół miodnych dla człowieka i ich ochronie. Uczniowie mieli zajęcia w terenie, odwiedzali oranżerię Garfield Park Conservatory, rozmawiali z pszczelarzami m.in. o metodach zbierania miodu, a w ramach prac społecznych opiekowali się ulem. Produktami finalnymi tej ekspedycji były: klasowa książka na temat anatomii pszczół zredagowana w stylu informacyjnym przez uczniów, rysunki, plakaty promujące ochronę tych owadów oraz film dokumentalny o pszczółach, nagrany przez uczniów do ich własnego scenariusza. Książka prezentowana była rodzicom oraz innym uczniom podczas szkolnego święta, a film został również pokazany w pobliskich szkołach podstawowych, aby ich uczniowie mogli zrozumieć znaczenie pszczół dla środowiska. Wyprawy ekspedycyjne mają na celu rozwijanie krytycznego myślenia. Uczniowie przeprowadzają badania, oceniają zebrane informacje z różnych punktów widzenia, szukają odpowiedzi na pytania wiodące. Mają możliwość sprawdzenia różnych teorii, obrony własnych pomysłów oraz krytycznego przyjrzenia się wynikom własnej pracy. Uczą się odpowiedzialności osobistej i obywatelskiej.

Nauczanie. W jego trakcie nauczyciele starają się tworzyć środowisko odkrywczą nauki, stawiają na rozwijanie dociekliwości uczniów, nieszablonowego i krytycznego myślenia, umiejętności rozwiązywania problemów i współpracy. Stosują zasadę: „nauczyciele mówią mniej, a uczniowie mówią i myślą więcej”. Lekcje mają jasno określony cel, a odpowiedzialność za jego osiągnięcie spoczywa także na uczniach. Czasami nauczyciele mówią dzieciom: „naucz się tego, bo to może ci się przydać w przyszłości”. W Polaris nauczyciele mówią: „naucz się dzisiaj i zrób dzisiaj, wykorzystaj wiedzę i umiejętności już dzisiaj”. Warto dodać, że szkoła nie uczy „pod testy”, a jednak wyniki jej uczniów w testach normalizowanych są wysokie i stale rosną.

Ocenianie. W ocenianiu stosuje się takie metody, w które zaangażowani są sami uczniowie i które pozwalają im skupić się na celach zawartych w programie nauczania oraz podnieść wyniki w nauce. Dzieci stale oceniają i poprawiają wyniki w nauce przy pomocy powtórek, refleksji, krytycznego wsparcia, formularzy i pomocy specjalistów. Oprócz uzyskiwania ocen formalnych uczniowie gromadzą dowody swoich postępów oraz przedstawiają przemyślenia na temat własnego rozwoju (co już umieją, czego się nauczyli) zarówno ustnie, jak i formie pisemnej. Wyniki swojej pracy umieszczają w specjalnym portfolio, zaś trzy razy w roku organizują konferencje dla rodziców, które sami prowadzą. W czasie takiej konferencji przedstawiają swoje osiągnięcia, dyskutują, rozmawiają o postępach w nauce, wyjaśniają oceny, prezentują dowody na to, jak przebiega ich rozwój emocjonalny i edukacyjny. To oni są liderami swojej nauki, przyjmują odpowiedzialność za proces uczenia się. Rodzice, uczestniczący w konferencji, często nie mogą uwierzyć w to, że ich dzieci tyle już osiągnęły, nierzadko bywają wzruszeni do łez.

Kultura i charakter. Kultura Polaris opiera się na pięciu wartościach, które stanowią fundament nauczania oraz wyznaczają naczelną zasady życia w szkole i poza nią. Są to:

- Uczciwość.
- Współczucie.
- Ciekawość Świata.
- Krytyczne Myślenie.
- Aktywność Obywatelska.

Uczniowie co roku wybierają jedną z Wartości Polaris, a następnie stawiają sobie cele w zakresie nauki i zachowania, które pozwolą im tę wartość pielęgnować. Wszyscy, zarówno dzieci, jak i dorośli, zobowiązani są do solidnej pracy i mogą liczyć na wsparcie w dążeniu do lepszych wyników. Nauczanie i uczenie się powinno być źródłem radości. Tradycje szkoły (m.in. zebrania społeczności szkolnej, wystawy prac uczniów, prace społeczne) pozwalają poznać, rozwijać i docenić zdolności każdego ucznia (w tym zdolności przywódcze).

Przywódcztwo. W Polaris przywództwo jest współdzielone, tzn. należy do administracji, uczniów, rodziców i nauczycieli. Oczekuje się, że każdy będzie gotów podjąć się tego zadania. Co tydzień, w piątek po południu, odbywa się specjalna ceremonia dla Początkujących Przywódców. Gromadzi ona całą społeczność szkolną. W jej trakcie wyróżnia się uczniów, którzy dają dobry przykład innym, właściwie pielęgnowują jedną albo kilka wartości Polaris (nominacje w pięciu kategoriach). Są to tzw. uczniowie światła, będący wzorem dla innych. Otrzymują specjalne koszulki z gwiazdą dla Początkującego Przywódcy. Mogą je nosić zamiast mundurka szkolnego, przypominając tym samym pozostałym dzieciom o wartościach, nad którymi należy pracować. Uczeń może zdobyć pięć nominacji. Od ich ilości uzależniony jest kolor koszulek z gwiazdą. Pierwsza koszulka jest czarna, a ostatnia złota. Przywódcy światła asystują dyrektor szkoły, Michelle Navarre, w utrzymaniu dyscypliny i bezpieczeństwa. Jeśli zdarzy się jakiś problem, uczniowie u nich mogą znaleźć pomoc. Najpierw szuka się pomocy wewnątrz (co my możemy zrobić, aby rozwiązać problem), a nie na zewnątrz. Rodzice również są mile widziani jako aktywni uczestnicy życia szkoły. Mogą brać udział w specjalnych programach, w czasie których poznają sposoby pozwalające wspierać naukę dzieci w domu. Są również zapraszani do udziału w różnych wydarzeniach.

Szkoła w realizacji swoich zadań napotyka też na trudności. Jedną z nich jest znalezienie nauczycieli, którzy mają wiarę w taki sposób pracy, jakim jest nauczanie ekspedycyjne. Zanim zatrudni się nauczyciela, musi on przejść całą procedurę z tym związaną (od obserwacji zajęć, poprzez rozmowę i samodzielne poprowadzenie zajęć, następnie kolejną rozmowę z grupą nauczycieli i dopiero potem następuje decyzja o zatrudnieniu). Innym problemem jest brak wiary rodziców w to, że ich dziecko może daną rzecz zrobić, może coś osiągnąć. Szkoła wymaga, aby w pracach terenowych rodzice, przynajmniej raz w roku, brali udział z uczniami. Rozbudzaniu wiary rodziców w zdolności ich dzieci służą też wspomniane wyżej konferencje. Często są oni zaskoczeni, że ich dziecko w tak jasny i przejrzysty sposób opisuje, czego się nauczyło. Kolejną trudnością jest, aby nie wykorzystywać środowisk, z których uczniowie pochodzą, jako wymówek. Nauczyciele starają się traktować zewnętrzne uwarunkowania jako wyzwania do pracy, a nie jako usprawiedliwienia możliwych niepowodzeń.

Uczestnicy sesji o szkole Polaris za szczególnie inspirujące uznali:

- sposób budowania zespołu nauczycieli i uczniów,
- procedurę zatrudniania nauczycieli,
- planowanie ekspedycji,
- rolę rodziców i czerpanie z zasobów środowiska,
- kształcenie potencjału przywódczego – liderzy światła, konferencje dla rodziców,
- podchodzenie do zewnętrznych uwarunkowań jako wyzwań, a nie usprawiedliwień,
- korzystanie z własnych zasobów w rozwiązywaniu problemów – co my sami możemy zrobić, co możemy zmienić.

Polaris Charter Academy w Chicago to szkoła ze wszech miar interesująca, w której nauczyciele wierzą, że wszystkie dzieci mogą osiągać bardzo dobre wyniki w nauce, jeśli tylko aktywnie zaangażuje się je w proces uczenia i zastosuje urozmaicone metody nauczania dostosowane do indywidualnych potrzeb uczniów. Polaris wykorzystuje jeszcze wiele innych ciekawych rozwiązań, np. w zakresie oceniania zachowania uczniów czy też współpracy nauczycieli i ich doskonalenia, ale to już materiał na inny artykuł.

W trakcie III Międzynarodowej Konferencji „Jakość edukacji czy/i jakość ewaluacji” podejmowano tematy ważne dla polskiej oświaty w kontekście jakości edukacji i ewaluacji oraz nowych wyzwań, jakie stawia przed nauczycielami współczesność. Zaproszeni prelegenci byli praktykami, prezentowali więc trendy i rozwiązania sprawdzone w oświacie polskiej lub światowej, inicjowali interesujące dyskusje. Wartością dodaną każdej konferencji jest też poznawanie nowych ludzi, wymiana doświadczeń, ciekawych pomysłów i inspiracji. Spotkałam tam wielu nauczycieli z pasją, którzy chcieli się dowiedzieć, jak mogą pracować jeszcze lepiej, uczyć ciekawiej, wykorzystując nowe technologie, rozbudzać pasje w uczniach, budować w nich wiarę we własne możliwości, zachęcać do aktywności. To właśnie byli odpowiedzialni nauczyciele.

Jolanta Jaworek – starszy wizytator Kuratorium Oświaty w Opolu.